SHAFTOLI DARAXTI SHIRASIGA QARSHI KURASHISH CHORA- TADBIRLARI

Ahmadjonov Jasurbek Xoshimjon o'g'li,

Abdullayev Dilshod Ravshan o'g'li,

Gulyuz Xayrullayeva Sadriddin qizi

Toshkent davlat Agrar universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola shaftoli daraxti kasalliklaridan biri bo'lgan – shaftoli daraxti shira kasalligi, uni paydo qiluvchi omillar, xalq tabobati va kimyoviy usulda unga qarshi kurashish chora tadbirlariga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: Shira, oq aphid, qora aphid, yashil aphid, qizil aphid, sariq aphid, karbofos, aktara, sarimsoq infuzioni, tamaki infuzioni.

Abstract: This article is devoted to one of the peach tree diseases – peach tree aphid disease, the factors that cause it, folk medicine and chemical methods of combating it.

Key words: Aphid, white aphid, black aphid, green aphid, red aphid, yellow aphid, karbofos, aktara, garlic infusion, tobacco infusion.

Shaftoli daraxti kasalliklardan saqlanishi uchun quyoshli, havoli va kuchli yerlarga ekilishi kerak. Uning bargini suvi achchiq bo'lishiga qaramasdan xush ko'rib iste'mol qiluvchi hasharotlar juda ko'p. Ana shu zararkunandalar daraxt bargi bilan birga mebasiga ham zarar yetkazib , uning kamayishi va sifatsiz bo'lishiga olib keladi.

Shira - bu 2-3 mm dan katta bo'lmagan kichik yarim qanotli hasharotlar (5-8 mm gacha ba'zi noyob turlari mavjud). 3500 dan ortiq shira turlari ma'lum, ularning ranglari xilma-xil - qora, qizil, oq, yashil, sariq, shaftoli va boshqalar. Rangi va turlaridan qat'i nazar, barcha unglar o'simlik sharbatlari bilan oziqlanadi va hayot davomida shirin, yopishqoq suyuqlikni (asal shudring deb ataladigan) ajratadi. Nazorat choralari barcha turlar uchun bir xil. Shaftoli tarkibida qora aphidlar ko'proq kuzatiladi, ammo uning boshqa turlari ham mumkin.

Shira, qoida tariqasida, daraxtning tojiga orqa tomonida olib boriladi va barglar va kurtaklar ustiga ekilgan. Ular buni keyinchalik hasharotlar tomonidan chiqarilgan asal shudring bilan boqish uchun qiladilar. Aphidni egilgan barglar bilan aniqlash mumkin, uning ichida uning koloniyalari orqa tomonda joylashgan. Va shuningdek, u yosh kurtaklar uchida joylashgan bo'lishi mumkin.

Har bir bog'bon o'z bog'ini sog'lom va samarali ko'rishni xohlaydi. Ammo ko'pincha hasharotlar zararkunandalari mevali ekinlarga ta'sir qiladi. Shaftolidagi shira - bu o'z vaqtida davolanmasdan tezda qo'shni mevali ekinlarga tarqaladigan oddiy zararkunandadir. Shira - oilalarda yashovchi mayda hasharotlar. Shaftolidagi shira bir necha xil bo'lishi mumkin:

- katta shaftoli;
- yashil;
- qon;
- qora.

Zararkunandalarga qarshi kurashni boshlashdan oldin, hasharotlar qanday ko'rinishini va kasallikning dastlabki belgilarini bilish kerak. Katta shaftoli aphid birinchi navbatda shaftoli ta'sir qiladigan keng tarqalgan zararkunandadir. Kasallikning avj nuqtasi iyul-avgust oylariga to'g'ri keladi. Ayni paytda hasharotlar yalang'och ko'z bilan ko'rish mumkin bo'lgan ko'plab koloniyalarni hosil qiladi. Hasharotlar barg plastinkasining ichki qismida joylashgan bo'lib, tuproqdan pastga tushgan holda, ari va chumolilarni o'ziga tortadigan shakarli najasni ajratib turadi. Davolash qilinmagan katta shaftoli shira 8 dan 10 gacha avlod hosil qilishi mumkin. Kuzda qo'yilgan tuxumlar novdalar po'stlog'ida qishlaydi.

Yashil aphid Y, A, L, M va S viruslarining asosiy tarqatuvchisi bo'lib, hasharotlar yosh ko'chatlarga katta zarar etkazadi, shirani so'rib oladi, bu o'simlikning qurishi va o'limiga olib keladi. Zararlangan kurtaklar sovuq havoda muzlaydi, qo'ziqorin kasalliklari sekretsiyalarga joylashadi, zaiflashgan shaftoli duradgor qo'ng'izlari tomonidan hujumga uchraydi. Shaftoli qonidagi shira daraxtdan sharbat so'radigan xavfli hasharotdir. Zararkunanda bargning ichki qismida massa to'planishi bilan tan olinishi mumkin. Shira qalin po'stlog'iga ega; ezilganida qonga o'xshash qizil suyuqlik chiqaradi. Agar qonli aphidni o'z vaqtida yo'q qilish amalga oshirilmasa, shaftoli deformatsiyalanadi, kurtaklardagi oshqozon yarasi paydo bo'ladi va hosil kamayadi. Qora shira barg bargining ichki qismida joylashgan. Ko'pincha yosh, zaiflashgan ko'chatlarda ko'rish mumkin. Ommaviy taqsimlanganda, shaftoli kurtaklari va gullarida yopishqoq suyuqlik paydo bo'ladi, u hasharotlar tomonidan ajralib chiqadi. O'simlik va barglarning tepasi kıvrılır, kurtaklari ochilmaydi, meva kamayadi. Qora shira sho'rlangan qo'ziqorin va changli chiriyotgan rivojlanishiga sabab bo'ladi. Yashil shira yosh, zaiflashgan ko'chatlarga katta zarar etkazadi. Yuqtirilganda, kurtaklarning yuqori qismida burish va barglarning yorilishi sodir bo'lganda, daraxt pedunkullarni va hosil bo'lgan kurtaklarni tashlay boshlaydi. Katta shaftoli aphid po'stlog'i va kurtaklaridagi barcha foydali moddalarni so'rib oladi, bu esa qizarish, kıvrılma va barglarning erta tushishiga olib keladi. Qora shira shaftoli qobig'ida qishlaydi va iliq kunlar kelishi bilan yosh barglar va kurtaklarga hujum qiladi. Qora shira koloniyasi asosan ayollardan iborat bo'lganligi sababli, naslning muntazam ko'rinishi tufayli undan qutulish juda qiyin. Davolashni boshlashdan oldin, zararkunandani aniqlash kerak. Shaftolidagi shira quyidagilar tomonidan tan olinishi mumkin:

- hasharotlar koloniyasi bargning ichki qismida to'planadi;
- kurtaklari, barglari va gullari shilliq suyuqlik bilan qoplangan;
- surgun tepasida o'lish jarayoni boshlanadi;
- zararkunandalar o'simlikning sharbati bilan oziqlanadi, bu esa kıvrılmaya, quritishga va barglarning o'lishiga olib keladi;
- o'simlik o'sishi va rivojlanishini to'xtatadi;
- meva kamayadi yoki umuman bo'lmaydi.

Agar shaftoli shira bilan kasallansa, darhol davolanishni boshlash kerak. Yuqtirilgan o'simlik o'sishni to'xtatadi va rivojlanadi, ko'pincha zarar etkaza boshlaydi va hosil kamayadi. Shaftoli daraxtini shira daraxtidan himoya qilish uchun uni har mavsumda bir necha marta qayta ishlash kerak: Zararkunandalarga ko'payish imkoniyatini bermaslik uchun kasallikning dastlabki bosqichida shaftoli ustida shira hosil bo'lishidan xalos bo'lish kerak. Shaftoli shiraidan qutulishning bir necha yo'li mavjud: mexanik, kimyoviy va xalq tabobati.

Yosh daraxtni hasharotlar bilan birga yo'q qilmaslik uchun kimyoviy usul juda ehtiyotkorlik bilan qo'llanilishi kerak. Yozda, mevalarni shakllantirish va quyish paytida, davolashning mexanik va xalq usullarini qo'llash yaxshidir. Daraxt tanasida qora aphid paydo bo'lganda, zudlik bilan kimyoviy vositalarni qo'llash shart emas. Chunki bu o'simlikka zarar etkazishi va

hosilga zarar etkazishi mumkin. Tajribali bog'bonlar zararkunandalarga qarshi kurashning mexanik usullaridan birini qo'llashni maslahat berishadi: *Shira suv bilan yuvilishi*. Dastlab magistral aylana begona o'tlardan tozalanadi, magistral va magistral novdalar tozalanadi. Bundan tashqari, kuchli suv oqimi daraxt tojiga yo'naltiriladi va shu bilan ko'plab hasharotlarni yuvadi. *Poyaga yaqin doirada xushbo'y o'simliklarni ekish*. Shaftoli shira kuchli hidlarga toqat qilmaydi.Xushbo'y o'tlar nafaqat hasharotlar zararkunandalaridan xalos bo'ladi, balki ko'plab kasalliklarning ajoyib oldini oladi. Shaftoli daraxti atrofida yalpiz, kalendula va marigoldlarni ekish mumkin. Ekilgan arpabodiyon daraxtni shira va boshqa hasharotlardan quvonch bilan yo'q qiladigan qushlarni jalb qiladi. Ommaviy infektsiya bo'lsa, *ta'sirlangan barglarni o'z vaqtida olib tashlash va yoqish* kerak. Ayoz boshlanishidan bir oy oldin magistral doirasi *o'tin kuliga sepiladi va issiq suv bilan to'kiladi*. Eritilgan kul, ildiz tizimiga kirib, shaftoli bitini oksidlaydi va qaytaradi. Shuningdek, *issiq suv* tuproqda va daraxtning qobig'ida qishlaydigan hasharotlarni yo'q qiladi. Agar mexanik usul kutilgan natijani bermasa, kimyoviy usuldan foydalanish mumkin. Ammo, meva berish davrida kimyoviy preparatlardan foydalanish mumkin emas. Kimyoviy moddalar kurtak sindirishdan oldin bahorda, gullash paytida va hosil yig'ilishidan bir oy oldin ishlatilishi mumkin. Hasharotlarga qarshi kurashish uchun ishlatiladi. Shaftoli to'qimalariga kirib boradigan kimyoviy zararkunandalarni falaj qiladi, shundan keyin ular ommaviy ravishda nobud bo'ladi. Insektitsidlarni ko'rsatmalarga muvofiq qat'iyan ishlatish kerak. Tegishli ishlov berish bilan daraxt holatining yaxshilanishi bir haftadan keyin kuzatilishi mumkin. Shaftoli daraxtidagi qon va boshqa shira bilan quyidagi dorilar bilan kurashish mumkin:

- Karbofos;
- Aktara;
- Ishonchli;
- Pastki;
- Topaz;
- Topsin.

Ko'pchilik bog'bonlar shaftoli shirasidan xalq usullari yordamida xalos bo'lishadi. Ushbu usul o'simlikka zarar etkazmaydi, qo'shimcha xarajatlarni talab qilmaydi, hatto mevalarning shakllanishi va pishishi paytida ham foydalanish mumkin. Shaftoli ustida qora shira qutulish uchun uy retseptlari nafaqat tajribali bog'bonlar, balki havaskorlar tomonidan ham qo'llaniladi: *Kir sovuni bilan piyoz bulon*. Yig'ilgan qobiq 1: 5 nisbatda suv bilan quyiladi va 20 daqiqa davomida qaynatiladi. Keyin infuziya qopqoq bilan yopiladi va 3-5 kun davomida turib olish uchun qoldiriladi. Ishlatishdan oldin suzilgan infuzionga maydalangan kir sovuni qo'shiladi. Tojni purkash toza, suyultirilmagan infuziya bilan amalga oshiriladi. *Sarimsoq infuzioni*. 300 g sarimsoqni maydalab, 1 litr suv quying. Damlash uchun 24 soatga qoldiring. Keyin ½ maydalangan kir sovuni qo'shing. Olingan infuzion 5 litr suv bilan suyultiriladi va o'simlikni qayta ishlashni boshlaydi. *Achchiq aralash*. Davolash vositasini tayyorlash uchun sizga teng qismlar kerak bo'ladi: dolchin, qalampir, xantal, tuz, soda, o'tin kuli. Tayyorlangan ingredientlar suv bilan quyiladi, maydalangan kir yoki suyuq sovun qo'shiladi va barchasi yaxshilab aralashtiriladi. Olingan eritma suv paqirida suyultiriladi va shaftoliga ishlov berishni boshlaydi. Püskürtme 7 kunlik interval bilan uch marta amalga oshiriladi. *Tamaki infuzioni*. Bir chelak suvda 250 g tamakini eritib oling va 3 kun turib oling. Tayyorlangan eritmaga sovunli eritma qo'shiladi va yuqtirilgan daraxt qayta ishlanadi. *Nashatir spirti*. Bir chelak suvda, 2 osh qoshiq yetishtirildi. l. ammiak va 1 osh qoshiq qo'shing. l. kir yuvish kukuni. Barchasini yaxshilab aralashtiring. Yog'ochni qayta ishlash 7 kunlik interval bilan ikki marta amalga oshiriladi. *Tsitrus qobig'ining infuzioni.* Tsitrus po'stlog'i suvga qo'shiladi va 3 kun davomida

turib olish uchun qoldiriladi. Yuqtirilgan daraxt ertalab yoki kechqurun soatlarda filtrlangan eritma bilan davolanadi. Shaftoli shira bilan kurashishni talab qilmaslik uchun uning ko'rinishini o'z vaqtida oldini olish kerak. Buning uchun daraxtni himoya qilish uchun profilaktika choralari ko'riladi. Daraxtni va hosilni shira hujumidan himoya qilish uchun o'z vaqtida profilaktika qilish kerak:

1. Kuzda magistral doirani barglar, begona o'tlar va o'simlik qoldiqlaridan tozalash kerak.
2. Yerni diqqat bilan qazish.
3. Bahorda, dastani oqishidan oldin va barglar tushganidan keyin kuzda daraxtni Bordo suyuqligi bilan davolash.
4. Ayoz boshlanishidan bir oy oldin, magistralni oqartirish. Oqlashdan oldin liken va mox magistralini simli cho'tka yoki yog'och qirg'ich bilan tozalash. Zarar ko'rgan qobiqni temir vitriol bilan davolash va bog ' maydonchasi bilan yopish.
5. Sanitariya qirqishini o'z vaqtida bajarish.

Shaftolidagi shira - bu jiddiy muammo bo'lib, uni o'z vaqtida hal qilish kerak. Amaldagi usuldan qat'i nazar, u ehtiyotkorlik bilan va barcha qoidalarga muvofiq amalga oshirilishi kerak. Faqatgina bu holatda mazali va suvli mevalardan yaxshi hosil olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Matkarimova.A.A.Mahkamov.T.X.MaxmudovaM.M. Azizov X.Ya. VaisovaG.B, Botanika. T., 2020y.

2. https://uz.petmypet.ru/3714-aphid-insect-aphid-lifestyle-and-habitat.html

3. https://uz.domesticfutures.com/tlya-na-persike-mery-borby-10293

4. https://uz.battagliadifiori.com/7768-bolezni-i-vrediteli-persika-7491

5. http://qiziltepa.uz/1429-daraht-va-tok-kasalliklariga-1178arshi-kurashda-1178anday-ishlarni-amalga-oshirish-lozim.html

6. https://uz.warbletoncouncil.org/durazno-melocoton-9350

7. https://uz.rancholaorquidea.com/3872-photo-and-description-of-aphid-varieties-asexual-cab.html

8. https://zira.uz/uz/2018/07/12/shaftolilar/